

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
Харківський національний медичний університет

**ІСТОРІЯ КАФЕДРИ
БІОЛОГІЧНОЇ ХІМІЇ
ХАРКІВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО МЕДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Нариси

Затверджено
Вченою радою ХНМУ.
Протокол № 9 від 01.12.2022.

**Харків
ХНМУ
2022**

Історія кафедри біологічної хімії Харківського національного медичного університету : збірка нарисів / упоряд. О.А. Наконечна та ін. Харків : ХНМУ, 2022. 40 с.

Упорядники   О.А. Наконечна
                         С.А. Денисенко
                         С.М. Мартинова
                         В.І. Гойдіна
                         Н.В. Ярмиш
                         Т.М. Попова

Вступ

Біохімія – це наука про хімічний склад живих клітин і організмів, а також про хімічні процеси, що лежать в основі їх життєдіяльності. Термін «біохімія» був запропонований і введений в наукове середовище в 1903 р. німецьким хіміком Карлом Нойбергом.

Біохімія знаходиться на стику декількох наук, перш за все – біології та хімії. Біохімія тісно пов'язана з такими науками, як біофізика, біоорганічна хімія, молекулярна та клітинна біологія, біоінженерія, біоінформатика, геноміка, протеоміка та ін., які вивчають фізичні і хімічні основи життєдіяльності різних організмів.

Як самостійна наука біохімія сформувалася приблизно 100 років тому, проте біохімічні процеси люди використовували ще в глибоку давнину. Вже у давні часи були відомі технології хлібопечення, сироваріння, виноробства, обробки шкір, засновані на біохімічних процесах. Необхідність боротьби зі хворобами змушувала замислюватися про перетворення речовин в організмі, шукати пояснення цілющих властивостей лікарських рослин. Використання рослин в їжу, для виготовлення фарб і тканин також спонукало зрозуміти властивості речовин рослинного походження.

Арабський вчений і лікар X ст. Авіценна у своїй книзі «Канон лікарської науки» детально описав багато лікарських речовин.

Італійський вчений і художник Леонардо да Вінчі на підставі своїх дослідів зробив важливий висновок про те, що живий організм здатний існувати тільки в такій атмосфері, в якій може горіти полум'я.

Вивчення хімії життя вже в 1827 р. призвело до прийнятого досі розподілу біологічних молекул на білки, жири і вуглеводи. Автором цієї класифікації був англійський хімік і лікар Вільям Праут. У 1828 р. німецький хімік Ф. Велер синтезував сечовину: спочатку – з ціанової кислоти і аміаку (випарюванням розчину, що утворюється з ціанату амонію), а пізніше того ж року – з вуглекислого газу і аміаку. Тим самим вперше було доведено, що хімічні речовини, що входять до складу живого організму, можуть бути синтезовані штучно, поза організмом.

XX століття – це час бурхливого розвитку біохімії. Були зроблені відкриття, які відіграли значну роль в розумінні різних процесів життєдіяльності і стали теоретичним фундаментом для вирішення численних прикладних проблем фізіології, медицини та біотехнології. Досягнуто величезних успіхів у дослідженні структури білка (О.А. Данилевський), структури і механізму функціонування ферментів (Л. Пастер). Вивчено молекулярні основи дії гормонів. Важливими для практичної медицини стали дослідження в галузі молекулярної ендокринології. Основний напрямок біохімічних досліджень в світі був пов'язаний із вивченням структури, властивостей і механізмів функціонування

нуклеїнових кислот. У 1962 р. Д. Уотсон, Ф. Крік і М. Уїлкінс отримали Нобелівську премію з фізіології і медицини за дослідження структури нуклеїнових кислот.

Біохімічні дослідження охоплюють дуже широке коло проблем. У даний час вони відіграють найважливішу роль в розумінні молекулярних основ передачі генетичної інформації та отримання енергії, розробці нових методів діагностики та лікування різних захворювань, створенні нових фармакологічних препаратів, успішному розвитку біотехнології та вирішенні багатьох інших проблем сучасної науки.

Створення кафедри біологічної хімії

О.І. Ходнев (1818–1883)

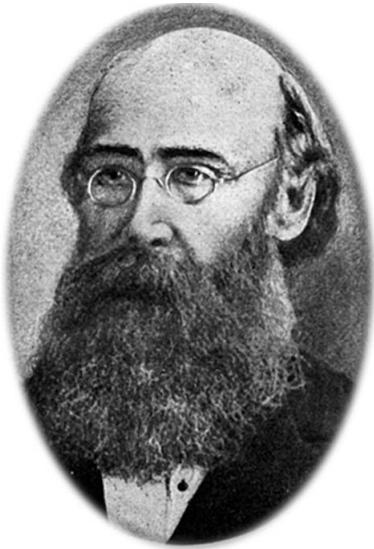
химии, читанный в Харьковском университете адъюнктом А. Ходневым». Цей курс став загальноновизнаним першим підручником біохімії.

Кафедра біологічної хімії Харківського національного медичного університету є однією з найстаріших у нашій країні. У 1863 р. на медичному факультеті Харківського університету було засновано «Кабінет медичної хімії й фізики», який згодом перейменували на кафедру медичної хімії (1884), фізіологічної хімії та врешті-решт – біологічної хімії. Однак задовго до цих подій у Харківському університеті на кафедрі фізики й хімії О.І. Ходнев (працював в університеті з 1846 по 1854 рр.) уперше прочитав самостійний курс фізіологічної хімії, який опублікував у 1847 р. під назвою «Курс физиологической

Феофан Васильович Тихонович (1829–1888)

Першим завідувачем кафедри «Кабінет медичної хімії й фізики» (з 1884 р. «Кафедра медичної, фізіологічної та біологічної хімії») був професор Феофан Васильович Тихонович, який очолював її з 1867 по 1885 р.

Феофан Васильович Тихонович народився у 1829 р. у купецькій родині у с. Рашівка Полтавської губернії. З 1844 р. навчався у 1-й Харківській гімназії, в 1848 р. вступив до Імператорського Харківського університету. У 1860 р. він отримав диплом магістра хімії та почав свою викладацьку діяльність на кафедрі «Кабінет медичної хімії і фізики» Харківського університету.

Ф.В. Тихонович (1829–1888)

Феофан Васильович викладав медичну хімію студентам третього курсу медичного факультету. У 1866 р. після блискучого захисту докторської дисертації «Источники образования углеводов в организме животных и вне его» Ф.В. Тихонович отримав науковий ступень доктора хімії. Талановитий науковець, Феофан Васильович очолював кафедру «Кабинет медичної хімії і фізики» з 1867 по 1885 рік, багато сил та енергії віддавав як викладацькій, так і науковій діяльності. У 1866–1867 рр. молодий вчений влаштував у хімічній лабораторії особливе відділення медичної хімії, де разом зі своїми учнями – докторантом С.І. Івановим, лаборантом А.Н. Антоновим і студентом

В.Я. Данилевським – здійснив декілька цікавих досліджень. Докторант С.І. Іванов виконав роботу під назвою «О судьбе сероводорода в крови».

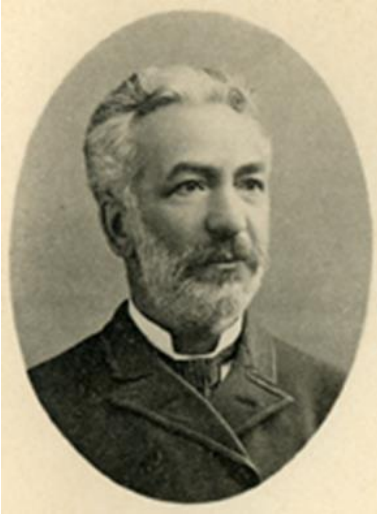
За результатами дослідження роботи м'язів була опублікована наукова робота «О происхождении мышечной силы». Крім того, Ф.В. Тихонович розглядав багато інших питань у лабораторії, наприклад, методи виявлення нікотину у сироватці крові, визначення кисню в крові, обмін речовин у м'язах та ін.

Феофан Васильович також брав активну участь у діяльності Харківського товариства дослідних наук, зробив такі доповіді на засіданнях медичної секції:

1. «О добывании растворимого ртутного альбумината и применении его в подкожных инъекциях», 1876 рік.
2. «Критический разбор способов, употребляемых для доказательства присутствия желчных кислот в моче», 1876 рік.
3. «Возможно ли употребление салициловой кислоты для сохранения от порчи пищевых веществ», 1879 рік.

За статутом у 1884 р. було засновано самостійну кафедру медичної хімії зі своєю лабораторією та лаборантом. За активну науково-педагогічну діяльність Ф.В. Тихонович був нагороджений орденами «Св. Анны Второй степени», «Св. Владимира третьей и четвертой степени». У 1885 р. професор Ф.В. Тихонович пішов у відставку за вислугою років. Останні роки життя Феофан Васильович жив у своєму рідному селі Рашівка Полтавської губернії, помер 28 вересня 1888 р.

Олександр Якович Данилевський (1838–1923)

О.Я. Данилевський (1838–1923)

Олександр Якович Данилевський народився в Харкові 10 грудня 1838 р. в родині годинникового майстра. Середню освіту він отримав у першій харківській гімназії.

У 1860 р. закінчив медичний факультет Харківського університету. В 1863 р. захистив докторську дисертацію «О специфически действующих телах натурального и искусственного соков поджелудочной железы». Того ж року вчений був запрошений на щойно створену кафедру медичної хімії та фізики Казанського університету, де багато сил та енергії віддавав викладацькій роботі, причому не стільки з фізіологічної хімії, скільки зі споріднених дисциплін – загальної патології,

патологічної анатомії, фізіології і фармакології. Олександр Якович брав активну участь в організації фізіолого-хімічної лабораторії, яка була відкрита на кафедрі фармакології в 1866 р. Однак у 1871 р. разом із групою професорів він був змушений подати у відставку на знак протесту проти звільнення видатного прогресивного діяча, професора П.Ф. Лесгафта.

З 1871 по 1885 рік О.Я. Данилевський жив за кордоном, де працював у різних біохімічних і фізіологічних лабораторіях видатних вчених – Р. Вірхова, Е. Дюбуа-Реймона, Е. Брюкке, Г. Гоппе-Зайлера та ін. У 1885 р. він повернувся до Росії, був призначений на кафедру медичної хімії Харківського університету, де його затвердили професором. З 1885 по 1893 рік очолював кафедру медичної хімії.

Дослідження О.Я. Данилевського були присвячені головним чином протеолітичним ферментам, хімії білків та питанням харчування. У дисертації він довів окреме існування ферментів трипсину та амілази у соку підшлункової залози.

Численні наукові праці О.Я. Данилевського присвячені переважно фізіології нервової системи і хімізму травлення.

О.Я. Данилевський вперше за допомогою розробленого ним методу вибіркової адсорбції розділив ферменти підшлункової залози – амілазу і трипсин, здійснив ферментативний синтез білків із пептонів, довів колоїдну природу ферментів. Він експериментально обґрунтував, що дія соку підшлункової залози на білки є реакцією гідролізу, в результаті якої білки розщеплюються до пептонів. Також вчений під-

твердив оборотність цього процесу і вперше здійснив ферментативний синтез білків із пептонів, як синтезуючий фактор він використовував сичужний фермент шлункового соку. Широко відомі його праці в галузі хімії білків. Олександр Якович Данилевський розробив метод виділення основного м'язового білка – міозину, і детально вивчив його; досліджував білки печінки, нирок і мозку; запропонував розподіл білкових фракцій на глобулінову, стромінову і нуклеїнову; запропонував першу наукову класифікацію білків головного мозку.

У 1888 р. він запропонував теорію будови білкової молекули, яка частково передбачила поліпептидну теорію Фішера (1902).

О.Я. Данилевський також вивчав питання про взаємозв'язок різних білкових фракцій між собою і з іншими речовинами в цитоплазмі живої клітини.

У 1866 р. Олександр Якович уперше виявив можливість синтезу білковоподібних речовин (пластеїнів) за участю ферментів. У Харкові він разом зі своїм братом, фізіологом В.Я. Данилевським, видав два томи «Физиологического сборника» (1888 р., 1891 р.), що було спробою створення першого в Росії спеціального фізіологічного журналу.

У 1893 р. О.Я. Данилевський був призначений професором кафедри фізіологічної хімії Військово-медичної академії в Петербурзі, де продовжував започатковані в Харківському університеті дослідження.

У 1897 р. О.Я. Данилевський видав «Краткий курс физиологической химии». У 1901 р., досліджуючи причини стійкості стінок шлунка і кишечника відносно ферментів шлунково-кишкового тракту, він виявив особливі речовини – антиферменти (антипепсин і антитрипсин), які перешкоджають самоперетравленню шлунка й кишечника, провів дослідження казеїну, а також тканинних білків: м'язових та білків мозку. Разом зі співробітниками він вивчав азотний та фосфорний обмін тваринного організму, харчову цінність білків м'яса та риби, а також деяких рослинних продуктів. У 1898 р. О.Я. Данилевського обрали членом-кореспондентом Російської академії наук.

Наукові проблеми, що цікавили цього видатного вченого, були нерозривно пов'язані з проблемами держави та суспільства. Під час російсько-японської війни 1904–1905 рр. О.Я. Данилевський спостерігав за виготовленням м'ясних, рослинних та молочних консервів для армії, розглядав питання очищення питної води на маневрах та в поході. О.Я. Данилевський очолював комісію з вивчення та реорганізації норм харчування в'язнів, а також комісію щодо боротьби з алкоголізмом. Він брав участь у роботі Російського бюро міжнародного з'їзду по боротьбі з туберкульозом (Вашингтон, 1908 р.), Російського комітету міжнародного з'їзду з гігієни (Брюссель, 1910 р.).

У 1910 р., будучи начальником Військово-медичної академії, О.Я. Данилевський пішов у відставку, але продовжив працювати на кафедрі позаштатним співробітником до кінця життя. Помер він у Петрограді 18 червня 1923 р.

Тимофій Іванович Богомолів (1843–1897)

Т.І. Богомолів (1843–1897)

Тимофій Іванович Богомолів народився 28 квітня 1843 р. в родині купця в м. Харкові. Виховувався в Харківській гімназії, а в 1860 р. вступив на природничий факультет Московського університету, де й закінчив курс у 1864 р. Незважаючи на схвальні пропозиції професора зоології А.Н. Богданова, Тимофій Іванович вважав за краще присвятити себе медицині і того ж року вступив на 2-й курс Імператорської Санкт-Петербурзької медико-хірургічної академії. В студентські роки він працював під керівництвом професора Д.І. Кошлакова і разом з ним надрукував дві роботи, і, крім того, одну самостійну. У 1868 р. Тимофій

Іванович закінчив курс та отримав диплом лікаря з відзнакою. Завдяки старанним і успішним науковим заняттям він залишився на 3 роки при академії для удосконалення з прикомандируванням до 2-го клінічного госпітально, протягом цього часу працював ординатором академічної терапевтичної клініки професора С.П. Боткіна. Будучи діяльним членом Товариства російських лікарів у Санкт-Петербурзі, Тимофій Іванович опублікував 9 статей у газеті «Грудь». На засіданні підсекції інфекційних захворювань товариства він неодноразово робив доповіді за результатами лікарняної діяльності, наприклад, повідомлення про спільний вплив різних жарознижуючих засобів на перебіг лихоманки при різних захворюваннях. У 1871 р. Т.І. Богомолів захистив докторську дисертацію за темою «Об отношении хромогенов кишечных кислот к мочевоуму пигменту и пигменту стула». Після цього він вирушив за кордон, де протягом 3 міс працював у лабораторії прикладної хімії професора Ф. Хоппе-Зейлера в Тюбінгенському університеті. Тимофій Іванович був надзвичайно начитаною людиною, енциклопедистом у багатьох галузях медицини і природознавства. Він володів німецькою, французькою та англійською мовами, був у курсі новітніх медичних досліджень завдяки своїй ерудованості, переклав 10 іноземних наукових книг. З 1889 р. Т.І. Богомолів виконував обов'язки лікаря дирекції Імператорських театрів, у 1892 р. обіймав посаду приват-доцента Військово-медичної академії з приватної патології та терапії, а з 1893 по 1896 рік – редактора журналу «Сучасна клініка».

У серпні 1893 р. Тимофій Іванович був обраний екстраординарним професором Імператорського Харківського університету кафедри медичної хімії. Знову він жив у рідному місті Харкові. Під керівництвом професора

Т.І. Богомолова було захищено 10 докторських дисертацій. Також він запропонував методику визначення уробіліну в сечі. Ця реакція, відома як «реакція Богомолова», дозволяє діагностувати у хворих жовтяницю, яка є одним з найважливіших симптомів небезпечних захворювань. З 1893 по 1897 рік приват-доцент Військово-медичної академії Тимофій Іванович Богомолов очолював кафедру медичної хімії.

Під час перебування у Харкові Т.І. Богомолов зробив такі наукові доповіді у Харківському товаристві наукової медицини і гігієни:

1. «О применении красителей для распознавания и отличия различных белковых веществ».

2. «Легкий способ получения кристаллов билирубина непосредственно из желчи».

3. «Получение кристаллов билирубина при одновременном гниении и диализе бычьей желчи».

4. «Цветные реакции для обнаружения желчи в моче».

5. «К вопросу об открытии пептона в моче».

Лікар, невтомний дослідник і самовідданий діяч науки, Тимофій Іванович Богомолов передчасно пішов з життя 29 червня 1897 р.

Володимир Сергійович Гулевич (1867–1933)

В.С. Гулевич (1867–1933)

Володимир Сергійович Гулевич народився 6 листопада 1867 р. в м. Рязані, в родині викладача гімназії. Його батько, Сергій Вікентійович (1843–1901), походив з учительської сім'ї, а мати, Ганна Іванівна (1849–1939), належала до дворянського стану.

Батько – Сергій Вікентійович, маючи високий рівень культури і освіти, багато років очолював 2-гу Московську гімназію, у цій же гімназії навчалися і його сини – Володимир і Сергій.

Володимир з дитинства мав інтерес до хімії. У 1885 р. юнак вступив до медичного факультету Московського університету. Тут він також приділяв увагу вивченню хімії, спочатку під керівництвом професора А.П. Сабанєєва на природничому відділенні, а потім в лабораторії професора А.Д. Булигінського, де вивчав органічну і біологічну хімію.

На п'ятому курс Володимир був нагороджений золотою медаллю за науковий твір «Возникновение, развитие и роль гигантских клеток

в патологических процессах», виконаний під керівництвом професора В.Д. Шервинського.

Після закінчення з відзнакою медичного факультету В.С. Гулевич був залишений при кафедрі медичної хімії «для приготування до професорського звання» під керівництвом А.Д. Булигінського. З лютого 1891 р. він почав працювати позаштатним лаборантом, проводив експериментальні дослідження та заняття зі студентами.

У 1892 р. В.С. Гулевич був призначений «міністерським стипендіатом терміном на 2 роки». Саме в цей час він склав докторські іспити та проводив досліди щодо вивчення речовин, що містяться в мозковій тканині – холіну і нейрину. В експериментальній частині своєї роботи Гулевич ретельно вивчав їх властивості, а також розробив метод їх поділу і довів, що всупереч поширеній думці деяких вчених, нейрин відсутній у головному мозку, а отже, існуюча в той час теорія про те, що причиною деяких психічних захворювань є самоотруєння організму через накопичення в мозку нейрину, помилкова.

У 1896 р. В.С. Гулевич захистив докторську дисертацію за темою «О холине и нейрине. Материалы к химическому исследованию мозга» та отримав посаду доцента кафедри медичного факультету.

У 1898 р. він був відряджений за кордон. Основною метою наукового відрядження була робота у німецького біохіміка і фізіолога Альбрехта Косселя, директора Фізіологічного інституту Марбурзького університету, визнаного в Європі наукового авторитету в галузі вивчення нуклеїнових кислот, а з початку 1890-х рр. – і білкових речовин. Володимир Сергійовичу вдалося розробити метод кількісного виділення з білків низки амінокислот (зокрема, аргініну, гістидину і лізину). Одночасно з дослідженнями він відвідував лекції А. Косселя, був присутній на практичних заняттях зі студентами.

За 1898–1900 рр. В.С. Гулевич опублікував 16 статей і книгу. Майже всі свої роботи (статті) він друкував у німецьких журналах, переважно в «Zeitschrift für physiologische Chemie». За час перебування в Німеччині (1898–1900 рр.) у цьому журналі побачили світ вісім статей Гулевича, три з яких були написані за матеріалами його дисертації, а п'ять присвячені новим темам, що розроблялися в лабораторії А. Косселя.

У 1899 р. В.С. Гулевич повернувся до Росії. Причиною цього стало призначення на посаду екстраординарного професора медичної хімії Харківського університету, де він працював 2 роки. У 1899 р. професора Володимира Сергійовича Гулевича було обрано на посаду завідувача кафедри.

У Харкові В.С. Гулевич продовжив дослідження складових частин екстракту м'язів. Він зробив припущення, що в м'язах повинні міститися невідомі ще речовини з вельми високим вмістом азоту. Уже перші роботи в цьому напрямку принесли цікаві результати.

У 1900 р. В.С. Гулевич разом зі студентом Семеном Аміраджіббом відкрив нову речовину з високим вмістом азоту, для отримання якої був використаний новий метод осаджування з фосфорно-вольфрамовою кислотою і азотнокислим сріблом. Ця речовина була названа карнозином, в подальшому вивчення її структури підтвердило, що вона являє собою дипептид – β -аланілігстидин. Це перша природна речовина (відома на той час), яка є похідним β -, а не α -амінокислоти. Дана робота започаткувала систематичні дослідження екстрактивних речовин м'язової тканини.

Того ж року з метою поліпшення навчального процесу В.С. Гулевич видав практикум під назвою «Анализ мочи». Ця книга стала першим керівництвом до практичних занять з біологічної хімії і в подальшому неодноразово видавалася.

В.С. Гулевич

карнозину, карнітину та ансерину в різних органах тварин різноманітних класів тваринного світу.

З 1908 р. Володимир Сергійович перебував на посаді професора кафедри біологічної хімії Московських вищих жіночих курсів.

У 1910 р. В.С. Гулевича обрали професором кафедри органічної хімії Московського комерційного інституту. За його редакцією було видано підручник «Краткий курс биологической химии».

У 1928 р. Володимира Сергійовича було обрано членом-кореспондентом АН СРСР, у 1929 р. – академіком.

Наукові твори В.С. Гулевича

1. О химии и нейрине. Москва, 1896.
2. Анализ мочи. Руководство при практических занятиях в лаборатории // «Записки Харьковского ун-та. 1900.»
3. Анализ мочи. Москва, 1910.

Наукові дослідження В.С. Гулевича: біохімія азотистого обміну, хімія амінокислот і білків.

В.С. Гулевич зробив вагомий внесок у вивчення хімії і біохімії м'язової тканини, зокрема відкрив нові азотисті сполуки у складі м'язів (карнозин, карнітин, метилгуанідин), описав їхню структуру, розподіл у м'язах та особливості функціонування і катаболізму. Дослідив азотисті основи, що входять до мозкової тканини; склад сечі у нормі та при патології.

Після залишення ним посади кафедра була вакантною протягом одного року. Курс медичної хімії в цей час викладав фізіолог В.Я. Данилевський.

Помер В.С. Гулевич у вересні 1933 р. у Москві, похований на Новодівичому кладовищі.

Василь Якович Данилевський (1852–1939)

В.Я. Данилевський (1852–1939)

Народився Василь Данилевський у Харкові 1 січня 1852 р., в родині годинникового майстра Якова Петровича Данилевського.

Батько вивчав хімію, мінералогію. Мати – Олена Степанівна – мала семеро дітей. Четверо їх синів закінчили медичний факультет Харківського університету, троє братів (Олександр, Василь і Костянтин) захистили докторські дисертації і працювали в Харківському університеті. Старшим був Олександр, майбутній біохімік.

З 1862 по 1864 рік Василь навчався у 2-й Харківській гімназії, потім переїхав до Казані, де у місцевому університеті викладав його старший брат Олександр, професор медичної хімії та фізики. Він продовжив навчання у Другій Казанській гімназії, яку закінчив у 1868 р. із золотою медаллю.

Василь хотів бути медиком, але йому не вистачало віку до вступу на медичний факультет і він стає вільним слухачем на фізико-математичному факультеті Казанського університету.

У 1869 р. Василь Данилевський був зарахований на перший курс медичного факультету. Йому пощастило на відомих викладачів, а саме: Олександр Бутлеров викладав аналітичну хімію, Петро Лестафт – анатомію, Микола Ковалевський – фізіологію. Також він відвідував лекції зоолога Миколи Вагнера, філософа Матвія Троїцького, астронома Маріяна Ковальського, математика Петра Котельникова.

Восени 1870 р. з Казанського університету звільнився Олександр Данилевський через підтримку вигнаного з факультету анатома Петра Лесгафта. Василь, який теж був вимушений повернутися до Харкова, перевівся на другий курс медичного факультету Харківського університету. У Харкові він одразу почав наукову роботу.

Основні етапи наукової діяльності В.Я. Данилевського.

З 1871 по 1874 рік В.Я. Данилевський працював в лабораторії фізіології під керівництвом професора І. Щелкова. Були надруковані перші статті, присвячені фізіології м'язів, результати цих досліджень він узагальнив у монографії «Про походження мускульної сили» (1876 р.).

Серед його харківських професорів-вчителів були видатні медики – професор фізіології та загальної патології Іван Щелков, професор загальної терапії і діагностики Аркадій Якобій, офтальмолог Леонард Гіршман і професор хірургії і захворювань очей Вільгельм Грубе, у клініці якого Данилевський з 1874 р. був ординатором з хімічного аналізу.

У 1874 р. Василь Якович закінчив із відзнакою медичний факультет Харківського університету, у 1875 р. працював позаштатним ординатором хірургічної клініки професора Вільгельма Грубе. У 1877 р. він здобув науковий ступінь доктора медицини.

У 1878–1880 рр. В.Я. Данилевський перебував у науковому відрядженні у Вюрцбурзькому, Ерлангенському і Лейпцізькому університетах.

У 1880–1884 рр. – доцент з правами професора Ветеринарного інституту, викладач зоофізіології, організатор і завідувач лабораторії фізіології.

У 1884–1909 рр. – професор медичного факультету, керівник кафедри фізіології Харківського університету.

У 1910–1926 рр. – організатор, перший директор (до 1912 р.) і завідувач кафедри фізіології Харківського жіночого медичного інституту (який після об'єднання з медичним факультетом Харківського університету у 1920 р. став Харківським медичним інститутом).

У 1919–1930 рр. – організатор і перший директор Органотерапевтичного інституту Харківського медичного товариства (з 1927 р. – Український органотерапевтичний інститут, нині – ДУ «Інститут проблем ендокринної патології ім. В.Я. Данилевського НАМН України»). З 1931 р. – директор з наукової роботи Інституту.

Помер В.Я. Данилевський 25 лютого 1939 р., похований у м. Харкові.

Дмитро Іванович Кураєв (1869–1908)

Дмитро Іванович Кураєв народився в 1869 р. у м. Сатка Уфимської губернії. Середню освіту він отримав у гімназії м. Троїцьк Оренбурзької губернії, після закінчення якої зі срібною медаллю в 1888 р. вступив на перший курс Військово-медичної академії в м. Санкт-Петербург. У 1893 р. студент випускного курсу Д.І. Кураєв був відряджений медичним департаментом у Тобольську губернію на лікарсько-поживні переселенські

Д.І. Кураєв (1869–1908)

пункти для надання медичної та продовольчої допомоги переселенцям і місцевим мешканцям. Того ж року він закінчив курс медичної академії зі званням лікаря з відзнакою, і за конкурсом був залишений при академії на три роки для удосконалення. Молодий науковець обрав предметом своїх занять фізіологічну хімію, дослідження проводив під керівництвом професора О.Я. Данилевського. У 1896 р. Дмитро Іванович захистив дисертацію під назвою «О белковом состоянии мышц покойных и деятельных». У грудні 1896 р. Д.І. Кураєв був обраний за конкурсом у числі трьох лікарів академії для закор-

донного відрядження на два роки для удосконалення в обраній спеціальності. У літньому семестрі 1897 р. Д.І. Кураєв вивчав аналітичну хімію під керівництвом професора Н. Kіlianі у місті Фрайбург (Німеччина). Крім того, він слухав курси лекцій органічної хімії професора Н. Willgerodt'a і спеціальний курс кількісного аналізу приват-доцента J. Autenrieth'a. Наступні зимові та літні семестри Дмитро Іванович присвятив заняттям у лабораторії фізіологічної хімії професора F. Hofmeister'a, слухав лекції з експериментальної фізіології професора A. Goltz'a, курс органічної хімії професора Н. Fittig'a, курс хімії ароматичних з'єднань і стереохімії професора Cantor'a. У січні 1899 р. Д.І. Кураєв прочитав дві пробні лекції у Санкт-Петербурзькій військово-медичній академії і був удостоєний звання приват-доцента з фізіологічної хімії. В академії Дмитро Іванович читав курси з медичної хімії, титрометричного аналізу і фізіології ендокринних органів.

Навесні 1902 р. за конкурсом Дмитро Іванович Кураєв був обраний Імператорським Харківським університетом на кафедру медичної хімії, де 6 жовтня 1902 р. відбулася його перша вступна лекція за темою «О протоплазме». Того ж року Дмитра Івановича призначили на посаду завідувача кафедри.

Прочитаний ним курс лекцій з фізіологічної хімії був надрукований його учнем І.І. Рубашовим у 1902–1903 роках.

Наукові праці Д.І. Кураєва:

1. «О белковом состоянии мышц покойных и деятельных», (дисертація на ступінь доктора медицини), 1896 р.

2. «О восстановлении плотных и белковых веществ мышц, работавших во время отдыха последних», 1896 р.

3. «О введении йода в кристаллизованную сыворотку и яичный альбумин», 1899 р.

4. «К знаниям о бромпротеинохромах», 1899 р.

5. «О протамине из сперматозоидов скумбрии», 1899 р.

7. «О протамине из сперматозоидов севрюги», 1901.

8. «Химические и физиологические свойства природных и искусственных йодобелков и их терапевтическое значение», 1901 р.

9. «О функциях щитовидной железы преимущественно с физиолого-химической точки зрения», 1900 р.

10. «О кристаллизации яичного альбумина и альбумина лошадиной сыворотки», 1899 р.

11. «О коагуляционном действии папайотина на растворы пептона», 1901 р.

12. «О протоплазме». Записки Императорского Харьковского университета, 1903 р.

Помер Дмитро Іванович Кураєв 8 листопада 1908 р. в м. Харкові.

З 1908 по 1918 р. кафедру завідував Р.П. Кримберг, який захистив дисертацію за темою: «Об азотистых экстрактивных веществах мышечной ткани» (1907). Йому належать дві монографії: «К вопросу о механизме желудочной секреции» (1915) і «Гормоны, их химическая природа, количество и роль в живых организмах» (1918).

З 1918 по 1920 рр. посада завідувача кафедри біохімії була вакантною. Певний час (1920–1921) обов'язки професора кафедри знову виконував відомий фізіолог В.Я. Данилевський.

З 1921 по 1931 р. кафедру очолював О.В. Палладін.

Олександр Володимирович Палладін (1885–1972)

О.В. Палладін (1885–1972)

Палладін Олександр Володимирович (1885–1972) – заслужений діяч науки УРСР, дійсний член АН СРСР та АМН СРСР, президент АН УРСР, лауреат премії ім. Леніна, Герой Соціалістичної Праці, академік АН БРСР, директор Українського біохімічного інституту.

Олександр Володимирович Палладін народився 29.VIII (10.IX) 1885 р. у Москві в родині видатного вченого, фізіолога рослин, майбутнього академіка Російської Академії наук В.І. Палладіна.

Олександр дуже любив театр, музику (і сам грав на мандоліні) захоплювався живописом і архітектурою, писав вірші, займався спортом.

Після закінчення в 1903 р. із золотою медаллю Ларинської гімназії він вступив до університету. Улюбленим його вчителем став Н.Е. Введенський – видатний російський фізіолог, учень і послідовник І.М. Сеченова, проте свою першу наукову роботу він виконав під керівництвом іншого видатного фізіолога – І.П. Павлова.

У 1909 р. О.В. Палладін закінчив природниче відділення фізико-математичного факультету Петербурзького університету, а у серпні 1916 р. вже була надрукована його перша монографія «Исследования над образованием и выделением креатина у животных». Наступного року він захистив її у Петроградському університеті як магістерську дисертацію і здобув ступінь магістра фізіології та порівняльної анатомії.

Проте молодого вченого цікавила недостатньо вивчена наука про хімічні основи життя, про ті глибини фізико-хімічних процесів та механізмів, які лежать в основі фізіологічних функцій організму. У 1916 р. О.В. Палладін був обраний професором кафедри фізіології Новоолександрійського інституту сільського господарства та лісоводства, який знаходився у Харкові.

У 1917–1921 рр. О.В. Палладін читав лекції з основ біохімії у Харківському університеті. Він умів так просто пояснити аудиторії найважчі наукові проблеми, що вони ставали цікавими та зрозумілими.

З 1921 р. О.В. Палладін очолював кафедру фізіологічної хімії Харківського медичного інституту. Оригінальний курс лекцій з основ біологічної хімії він читав протягом 1921–1924 рр. Саме цей курс склав основу підручника «Физиологическая химия», який вийшов у 1924 р. та витримав 25 видань мовами народів СРСР та країн соціалізму (з 1938 р. має назву «Учебник биологической химии»). Підручник став найкращим навчальним посібником з біохімії для медиків та біологів і зіграв величезну роль у розповсюдженні наукових біохімічних знань.

У підручнику вперше детально та на високому рівні було викладено питання біологічних перетворень у живих організмах, підкреслена необхідність дослідження динаміки біохімічних процесів. Разом із тим підручник відрізнявся простотою і ясністю викладу, логічністю і точністю суджень, властивим лекціям і науковим статтям. Він має дванадцять видань російською і шість українською мовою, видавався також грузинською, вірменською, азербайджанською, польською, болгарською, сербською, румунською мовами. Кожне нове видання Олександр Володимирович уважно переробляв і доповнював новими даними біохімічної науки. Ціле покоління радянських і деяких зарубіжних спеціалістів, особливо лікарів, а також біологів, агрономів, зоологів навчалось за підручником О.В. Палладіна.

Людина глибокої ерудиції та різнобічних запитів, Олександр Володимирович не задовольнявся лише роботою на кафедрі. Він хотів, щоб у місті було ще коло фахівців-однодумців, суспільство, де можна було б посперечатися, подискутувати з приводу тієї чи іншої наукової

гіпотези, обговорити проблему, обмінятися думками про свою роботу. Так виникла ідея утворення в Харкові біологічного гуртка, перше засідання якого відбулося 26 березня 1922 р. Керував гуртком професор О.В. Палладін. Було вирішено, що надалі гурток буде збиратися двічі на місяць, його члени доповідатимуть про свою роботу, коротко ознайомлять колег і слухачів із новітніми досягненнями біологічної науки у нас в країні і за кордоном. Олександр Володимирович був своєрідним енциклопедистом біохімії: він розглядав науку в цілому і відокремлював у ній головний в даний час напрямок. Ця енциклопедичність почалася з його першої роботи «Дослідження над утворенням і виділенням креатину у тварин», де крім експериментальних даних був зібраний найбагатший літературний матеріал – обсяг проблеми, визначення перспективних шляхів її подальшого вивчення. З цієї роботи витікали і дослідження, які проводилися на кафедрі біохімії медичного інституту з біохімії м'язів, хімічної динаміки м'язового скорочення, стомлення і тренування. Спочатку, йдучи «знайомим» шляхом, Палладін вивчав роль креатину у всіх цих процесах, але поступово коло досліджень розширювалося і ускладнювалося.

Пізніше в статті «Дослідження з біохімії м'язів і нервової системи в різних умовах» він писав: «Після того як наші дослідження показали, що креатину належить певне місце в хімічній динаміці м'язів і що він, отже, не є просто продуктом обміну, підлягає виведенню з організму, як думали багато вчених, ми, природно, стали детальніше вивчати його вміст і перетворення в м'язовій тканині, а також в нервовій тканині при різних умовах». Дослідження креатину, розпочаті О.В. Палладіним, були продовжені багатьма біохіміками, які підтвердили важливе значення цієї речовини в життєвих процесах. Поряд із біохімією м'язової діяльності лабораторія під керівництвом О.В. Палладіна приділила більше уваги одній із найскладніших галузей цієї науки – біохімії нервової системи. Перша робота О.В. Палладіна з біохімії нервової системи під назвою «Биохимия головного мозга и психохимия» була опублікована у 1922 р. на сторінках журналу «Наука на Украине». Третій напрям, який чітко простежується в роботах вченого – вплив характеру харчового раціону на обмін речовин, біохімія вітамінів і авітамінозів. Олександр Володимирович встигав надзвичайно багато: читав лекції в медінституті і університеті, проводив наукові дослідження, займався громадською роботою, освоював і популяризував нові методики, які, на перший погляд, не мали безпосереднього відношення до його основного заняття. Так було, наприклад, з мікрометодикою аналізу крові та інших рідин в організмі тварин і людини, яку вперше розробив і запровадив в практику шведський вчений Банг. Палладін негайно переклав роботу Банга російською мовою і не тільки повторив цей метод, але і значно розширив сферу його застосування. Мікрометодам він надавав великого значення, організував курси при своїй

кафедрі для практичного їх освоєння. До Харкова почали приїжджати представники багатьох клінік і наукових лабораторій як України, так і інших країн. Лабораторія Харківського медінституту перетворилася на своєрідні всесоюзні курси підвищення кваліфікації для медиків.

За ініціативою та під керівництвом професора О.В. Палладіна у жовтні 1925 р. був заснований і 9 листопада офіційно відкритий Український біохімічний інститут – друга в Радянському Союзі науководослідна установа подібного типу (зараз Інститут біохімії ім. О.В. Палладіна). Наукові співробітники інституту продовжили вивчати біохімію харчування, вітамінів та авітамінозів, не припинялися дослідження з біохімії головного мозку, м'язової тканини, а саме обміну креатину. Це були важливі проблеми, але вони далеко не вичерпували завдань інституту, якому, крім цього, потрібно було: «а) проводити науководослідну роботу в області біохімії, досліджуючи різні біохімічні питання і, перш за все, найактуальніші, що мають першочергове значення для України і цілого СРСР; б) готувати нові кадри високо кваліфікованих наукових співробітників і викладачів вищої школи відповідної спеціальності; в) проводити наукові консультації з усіх питань, що вивчаються в інституті і виникають у державних або громадських установах УРСР; г) проводити роботу з підвищення кваліфікації як наукових, так і науково-практичних співробітників, що працюють в різних установах і мають потребу для своєї діяльності в знаннях по біохімії або біохімічних методах дослідження».

24 травня 1926 р. в Ленінграді відкрився другий Всесоюзний з'їзд фізіологів. Хоча зі дня заснування Українського біохімічного інституту не минуло й року, його представники прибули на з'їзд з вагомим науковим багажем. Співробітники інституту Г.Я. Городиська, Д.Л. Фердман, С.І. Винокурів, Д.А. Цуверкалов виступили з доповідями, які викликали жвавий інтерес делегатів. Це було перше визнання наукових досягнень зовсім ще молодого інституту, а разом із тим і видатних якостей О.В. Палладіна як керівника і «генератора» ідей. Він постійно заохочував ініціативу співробітників, їх здатність до самостійного аналізу, вміння доводити справу до кінця.

О.В. Палладін зі власного досвіду знав про позитивні наслідки безпосередніх контактів зі вченими різних країн, ознайомлення з постановою наукових досліджень за кордоном, тому завжди дбав про закордонні відрядження для співробітників. Уже в перші роки існування Українського біохімічного інституту його співробітники відвідали відповідні лабораторії Берліну, Франкфурту, Кіля, Лейпцига, виступали зі статтями та повідомленнями про досягнення біохімічної науки в закордонних журналах і наукових збірниках.

Колеги працювали дружно, як єдина родина, всі прагнули зробити якомога більше для справи, якій присвятили життя. І прикладом у цьому

для них завжди був директор А.М. Утевський, один з перших аспірантів О.В. Палладіна, який так згадував цей період: «Завжди створюючи і підтримуючи в інституті дружню атмосферу, дуже уважно, тактовно і дбайливо ставлячись до співробітників, Олександр Володимирович абсолютно не міг терпіти несумлінності в роботі, легковажного ставлення до справи, а тим більше недбайливості або нечесності. На скромному фронті інституту, який тільки-тільки починав працювати, можна було б написати «Повага до науки. Повага до праці. Повага до людей»».

О.В. Палладін належав до тих вчених, які, наполягаючи на необхідності теоретичного розвитку фундаментальних напрямків науки, вміли використовувати результати цих досліджень для практичних потреб народного господарства. Саме керуючись цими потребами, Палладін і його учні визначили вміст вітамінів у таких продуктах харчування, як гречана крупа, лляна олія, кукурудза. Вони встановили, які порушення відбуваються в обміні речовин людини, коли вона вживає їжу без того чи іншого вітаміну. Перш за все було вивчено вплив їжі, в якій відсутні вітаміни С та Е. Пізніше була детально вивчена також біохімія авітамінозів. Крім безпосереднього керівництва роботою інституту, у Олександра Володимировича було ще багато інших важливих і невідкладних справ. Він завідував кафедрою біохімії в медінституті, читав студентам лекції, брав найактивнішу участь у наукових і науково-практичних з'їздах, конференціях в СРСР і за кордоном. І ще встигав виступати з популярними доповідями перед робітниками про сучасне становище проблеми харчування, присвятив час організаційній роботі щодо об'єднання фізіологів, біохіміків і фармакологів України в єдине суспільство, а пізніше був ще й головою Харківського медичного товариства. Він постійно працював із надзвичайною самовідданістю і великою користю для справи.

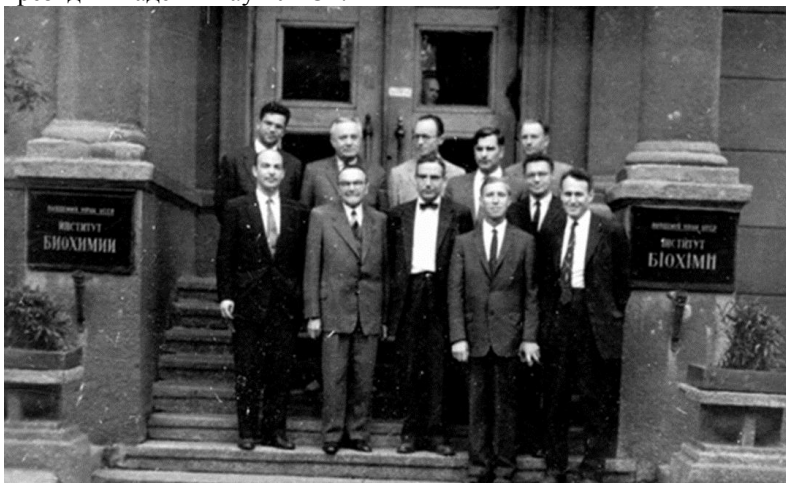
У 1926 р. за видатні наукові дослідження Олександра Володимировича обирають членом-кореспондентом Всеукраїнської Академії наук, присвоюють вчений ступінь доктора біологічних наук. Того ж року за його редакцією виходить перший том «Наукових записок Українського біохімічного інституту», який став попередником «Украинского биохимического журнала».

Упродовж 15 років (1916–1931) О.В. Палладін жив та працював у Харкові. Цей період його діяльності насичений багатогранною та плідною науковою, науково-організаційною, педагогічною та науково-популяризаторською діяльністю. Харківський період був найбільш плідним у науковій діяльності цього видатного вченого. Саме тоді були закладені основні напрями біохімічних досліджень. Почала формуватися наукова школа О.В. Палладіна, де отримали знання Г.Я. Городиська, А.М. Утевський, Д.Л. Фердман, С.І. Вінокуров. До складу 34 нових академіків ВУАН О.В. Палладін увійшов 29 червня 1929 р. Того ж року

за досягнення в галузі біохімії вітамінів та інших фундаментальних робіт із питань біохімії О.В. Палладіну було присуджено звання лауреата премії ім В.І. Леніна. Він успішно представляв радянську науку за кордоном, з 1926 р. був учасником майже всіх міжнародних фізіологічних конгресів. Так, 3 серпня 1926 р. у Стокгольмі почав роботу XII Міжнародний фізіологічний конгрес, у якому брали участь більше 500 делегатів із різних країн Європи й Америки. Радянську делегацію очолив академік І.П. Павлов. Олександр Володимирович виступив на конгресі з двома доповідями – «Авітаміноз і обмін речовин» і «Про хімічну динаміку функціонального стану нервових центрів».

У 1928 р. за ініціативою і найактивнішою участю О.В. Палладіна було організовано Українське суспільство фізіологів, біохіміків і фармакологів, головою якого він був обраний. Це суспільство мало велике значення у розвитку радянської біологічної науки, в підготовці і становленні наукових кадрів. На з'їздах і конференціях молоді вчені опанували мистецтво коротко і ясно повідомляти аудиторії про результати своїх досліджень. З кожним роком суспільство набувало популярності, незабаром його відділення були відкриті в Києві, Одесі, Донецьку, Дніпропетровську, а пізніше і в інших містах України.

У 1934 р. за ініціативою О.В. Палладіна на біологічному факультеті Київського державного університету була організована кафедра біохімії, яку він очолював до 1954 р. Ще до переїзду Українського біохімічного інституту до Києва О.В. Палладін у 1930 р. став членом Президії Академії Наук УРСР.

О.В. Палладін з колегами біля інституту біохімії, м. Київ

До Києва Український біохімічний інститут був переведений у 1931 р. Того часу талановита молодь з невичерпним оптимізмом,

прагненням до знань і бажанням ділитися ними уважно слухала Олександра Володимировича. В інститут прийшли М.Ф. Гулий, Б.І. Гольдштейн, В.В. Ковальський, Б.М. Колдаєв, К.М. Леутський, Р.В. Чаговець та інші науковці, які гідно продовжили кращі традиції палладінців харківського періоду. Олександр Володимирович, будучи директором, розмовляв особисто з кожним, хто бажав працювати в інституті, незалежно від посади. Поговоривши раз зі співробітником, він не забував про нього, стежив за його науковим ростом, завжди підтримував, допомагав і робив це так делікатно, що ніхто не помічав його опіки і не відчував себе постійним боржником перед директором.

З 1934 до 1939 р. О.В. Палладін працював секретарем Президії АН УРСР, з 1939 до 1946 р. – першим віце-президентом, а з 1946 до 1962 р. – президентом Академії Наук УРСР. У 1935 р. О.В. Палладіну було присвоєно почесне звання – заслужений діяч УРСР.

О. В. Палладін у лабораторії

У 1942–1945 рр. він синтезував та впровадив у медичну практику вікасол (водорозчинний аналог вітаміну К) – препарат, що зупиняє кровотечу та прискорює загоювання ран. Вікасол зіграв дуже важливу роль у лікуванні поранених у роки Великої Вітчизняної війни. О.В. Палладін зробив також спробу теоретично обґрунтувати механізм фізіологічної дії вітаміну К і його роль в організмі людини і тварин. Створення вікасолу – значний внесок невеликого колективу під керівництвом О.В. Палладіна у велику справу перемоги над ворогом. За видатні наукові досягнення О.В. Палладіна у 1942 р. обирають дійсним членом АН СРСР.

Говорячи про наукові дослідження О.В. Палладіна цього періоду, не слід забувати, що він як перший віце-президент АН УРСР разом з президентом А.А. Богомольцем проводив велику організаційну роботу, віддавав багато сил відновленню діяльності численних науково-дослідних установ академії, які повинні були функціонувати на новому рівні, що якісно відрізнявся від довоєнного. Результати його наукових досліджень, організаційна, педагогічна і громадська діяльність були високо оцінені урядом. У 1944 р. А.В. Палладін був нагороджений орденами Леніна і Червоної Зірки.

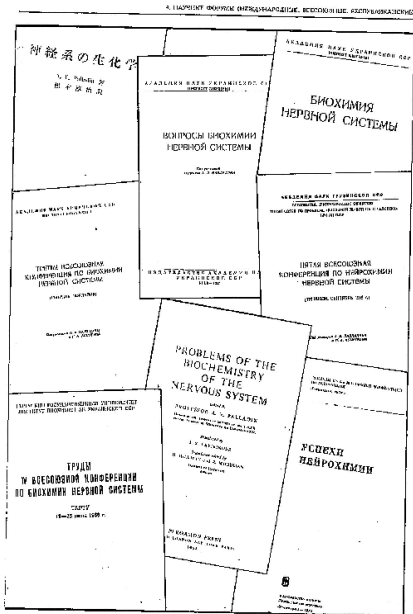
У 1945 р., коли Інститут біохімії АН УРСР відзначав своє 20-річчя, його директору виповнилося 60 років. До цього часу інститут відновив роботу в довоєнному обсязі, були проведені дослідження з питань біохімії головного мозку, м'язів, білка, вітамінів. Однак кожна з цих проблем вивчалася на якісно новому рівні науки. Наприклад, в двадцятих роках вчених цікавили властивості вітамінів, їх роль в організмі, біохімія авітамінозів, питання наукової організації харчування, а в роки війни – похідні вітаміну К, що мали активну антигеморагічну дію. Вчені поставили перед собою мету дізнатися про зміни, яких зазнає в організмі сам вітамін. Вони прагнули з'ясувати, чи не утворюються з нього нові речовини, які відіграють важливу роль в організмі, тобто вивчали механізм фізіологічної дії вітаміну на організм. Це було якісно новим етапом у вивченні вітамінів, і українські вчені випереджали в цьому своїх зарубіжних колег. Інститут біохімії АН УРСР знову вийшов на передові шляхи розвитку біологічної науки. У 1945 р. за видатні заслуги в галузі біохімії, а також за підготовку кадрів біохіміків О.В. Палладін був нагороджений другим орденом Леніна і орденом Трудового Червоного Прапора.

Вчений зі світовим ім'ям, О.В. Палладін всюди і завжди використовував свій авторитет для підвищення престижу науки. У численних зарубіжних поїздках він виступав не тільки як представник науки, а й як патріот своєї Батьківщини. Саме з такою місією він брав участь у роботі установчої конференції ООН в Сан-Франциско в травні–червні 1945 р., Празькій міжнародній конференції прихильників миру в 1949 р. На запрошення місцевого комітету прихильників миру як керівник радянської делегації здійснював поїздки по Голландії в 1950 р., виступав на другому Міжнародному конгресі прихильників миру в Варшаві в листопаді 1950 р. У цьому був він весь – людина, вчений, палкий патріот своєї Батьківщини.

О.В. Палладін нагороджений 6 орденами ім. В.І. Леніна, був почесним членом 4 зарубіжних Академій наук.

До кінця життя Олександр Володимирович продовжував плідно працювати. Монографія «Белки головного мозка и их обмен» вийшла ще за його життя. Ім'я О.В. Палладіна знаходиться серед видатних представників біохімічної науки нашого часу. Багатогранність його

наукових інтересів, яскравість таланту експериментатора характеризують його славетну творчу діяльність.

Наукові праці О.В. Палладіна

О.В. Палладін був визнаний як засновник функціональної нейрохімії не тільки в нашій країні, а й за кордоном. Протягом багатьох років він був членом редакційної ради двох найбільших міжнародних журналів «Journal of Neurochemistry» і «The International Journal of Neuroscience». У його лабораторії проходили стажування вчені Народної Республіки Болгарії, Чехословацької Соціалістичної Республіки, Соціалістичної Республіки Румунії і Польської Народної Республіки. Він брав участь у багатьох міжнародних наукових форумах, виступав із доповідями з біохімії нервової системи на Міжнародних фізіологічних конгресах в Стокгольмі (1926), Оксфорді (1947), Копенгагені (1950) і Брюсселі (1956); на Міжнародних біохімічних конгресах – в Парижі (1952). Брюсселі (1955), Відні (1958) і Москві (1961); на Міжнародних нейрохімічних симпозіумах – в Оксфорді (1954), Оохусе (1956), Страсбурзі (1958), Варенні (1960), Санкт-Вольфганге (1962) і Ленінграді (1965); на Міжнародних нейрохімічних з'їздах – в Страсбурзі (1967), Мілані (1969) і Будапешті (1971); на Міжнародній конференції з мирного використання атомної енергії – в Женеві (1955) і Міжнародній конференції щодо застосування радіоізотопів у наукових дослідженнях – в Парижі (1957). На знак визнання величезних заслуг радянських вчених у розвитку актуальних напрямків нейрохімії на другому з'їзді Міжнародного нейрохімічного суспільства академік О.В. Палладін був нагороджений золотою медаллю провінції Мілан, а академік Є.М. Крепе – бронзовою. Як голова або член делегацій радянських вчених, що виїжджали за кордон, О.В. Палладін неодноразово виступав із доповідями з біохімії нервової системи на зборах національних академій наук, з'їздах та засіданнях наукових товариств: у 1927 р. – в Берліні, в 1933 р. – в Парижі і Тулузі, в 1951 р. – в Софії та Бухаресті, в 1953 р. – у Відні, Граці і Зальцбурзі, в 1959 р. – в Софії, в 1961 р. – в Будапешті і Пече, в 1963 р. – в Софії і Братиславі.

Публікації: монографії, оглядові та науково-експериментальні статті – 302; підручники, навчальні посібники – 34; науково-популярні книги та статті – 38.

За 60 років творчої діяльності О.В. Палладін підготував 150 докторів і кандидатів наук.

Палладін, О.В.
Фізіологічна хемія :
підруч. для студ.
і лікарів / О.В. Палладін. /
Київ : Держвидав, 1935. 496 с.

Палладин А.В.
Основы питания.
Физиологические очерки
/ А.В. Палладин. Москва
: Изд. М. и С. Сабашни-
ковых, 1927. 220 с.

Книги О.В. Палладіна

Палладин А.В.
Омоложение /
А.В. Палладин.
Харьков :
Путь просвещения,
1923. 89 с.

Помер видатний вчений-біохімік та суспільний діяч 6 грудня 1972 р., похований на Байковому кладовищі у Києві. Його ім'ям названо один із проспектів столиці України. Ім'я академіка О.В. Палладіна присвоєно Інституту біохімії АН України, який він створив і яким керував 43 роки.

Арон Михайлович Утевський (1904–1988)

Член-кореспондент АН УРСР, лауреат премії АН УРСР ім. О.В. Палладіна, заслужений діяч науки УРСР, доктор біологічних наук, один із видатних представників Харківської наукової школи біохіміків Арон Михайлович Утевський народився 21 червня 1904 р. у м. Конотопі Чернігівської губернії у сім'ї фармацевта.

У 1922 р. Арон Михайлович вступив до Харківського університету на природничий факультет і закінчив його у 1924 р. Наступного року розпочалася його наукова робота на кафедрі біохімії Харківського медичного інституту під керівництвом професора О.В. Палладіна. У 1925 р. Арон Михайлович став одним із перших аспірантів кафедри біохімії, на базі якої надалі було створено Український біохімічний інститут. Після закінчення аспірантури з 1928 до 1931 р. він був співробітником цього інституту, а у 1931 р. розпочав викладацьку роботу як асистент кафедри біохімії Харківського медичного інституту. Того ж року Арона Михай-

А.М. Утевський (1904–1988)

ловича призначили тимчасовим виконувачем обов'язків завідувача кафедри біохімії, а у 1932 р. його обрали завідувачем кафедри і на цій посаді він працював до 1938 р. У 1935 р. А.М. Утевський захистив дисертацію «Біохімічні процеси в залозах внутрішньої секреції», а в 1936 р. йому було присуджено вчений ступінь доктора біологічних наук. Звання професора на кафедрі біологічної хімії Арон Михайлович отримав у 1940 р.

Головним напрямком досліджень кафедри в той час було з'ясування ролі процесів внутрішньоклітинного обміну в утворенні, депонуванні та секреції гормонів.

З середини 30-х років А.М. Утевський розпочав систематичне дослідження обміну адреналіну, вивчав роль метаболітів гормонів у механізмі їх дії. Ці фундаментальні дослідження з біохімії катехоламінів знайшли відображення у монографіях «Биохимия адреналина» та «Материалы по биохимической динамике надпочечников».

Під час Великої Вітчизняної війни співробітники кафедри біохімії працювали в госпіталях і лабораторіях, на кафедрах біохімії медичних інститутів, евакуйованих до міст Фрунзе та Оренбург, де продовжували вести наукові дослідження, які відповідали запитам практичної медицини. А.М. Утевський очолював Киргизький медичний інститут, з яким об'єднався Харківський медичний інститут, де було організовано виробництво вітамінів, якими забезпечували госпіталі. У 1944 р. професор А.М. Утевський повернувся до м. Харкова та очолив кафедру біохімії Харківського медичного інституту.

Робота кафедри була тісно пов'язана з клініками та виробництвом гормонів. Завдяки спільним науковим розробкам вперше було впроваджено у виробництво препарат норадреналін, а також стабілізований продукт обміну адреналіну – адреносин.

А.М. Утевський – видатний педагог вищої медичної школи та вихователь майбутніх лікарів. Блискучий лектор, він створив унікальний лекційний курс, який захоплював студентів, аспірантів, викладачів. Спілкування із професором вони запам'ятовували на все життя.

Викладацьку діяльність Арон Михайлович успішно поєднував з інтенсивною науковою роботою як на кафедрі біохімії медичного інституту, так і в Українському інституті ендокринології, де за суміс-

ництвом очолював біохімічний відділ у 1931–1941 рр. і в 1944–1960 рр. У 1975 р. Арон Михайлович організував та очолив лабораторію біохімії нейро-гуморальних систем в Інституті проблем кріобіології та кріомедицини НАН України у м. Харкові.

А.М. Утевський – автор близько 200 наукових публікацій з біохімії, цілої низки відомих робіт з історії науки, філософії, природознавства, а також науково-популярних статей та книг. Він одним із перших в нашій країні нагороджений медаллю ім. акад. С.І. Вавилова, вищою нагородою всесоюзного товариства «Знання». А.М. Утевський – лауреат премії АН УРСР ім. О.В. Палладіна (1977). У 1984 р. йому присвоєне звання «Заслужений діяч науки УРСР». Він підготував 18 докторів та 65 кандидатів наук. Багато його учнів стали видатними вченими, завідувачами кафедр і відділів.

Іван Федорович Паскевич (1943–1985)

І.Ф. Паскевич (1943–1985)

Іван Федорович Паскевич народився 12 жовтня 1943 р. у селі Гінеєвка Змієвського району Харківської області в родині колгоспників. Він рано став сиротою. Його батько Федір Родіонович загинув у 1943 р. на фронті. Мати, Євдокія Петрівна, померла в 1946 р. Усім, чого він досяг у житті, він зобов'язаний своїй працездатності, цілеспрямованості, а також таланту. Про таких говорять, що він створив себе сам.

Після закінчення сільської школи у 1960 р. він одразу вступив на біологічний факультет Харківського державного університету ім. О.М. Горького, який закінчив у 1965 р. З серпня по жовтень 1965 р. Іван Федорович працював учителем хімії та біології Мажар-

ської середньої школи Красноградського району Харківської області, звідки й був призваний до лав Радянської Армії.

Після служби в армії з грудня 1966 по 1977 рік І.Ф. Паскевич працював у Харківському науково-дослідному інституті медичної радіології МЗ УРСР, де пройшов шлях від молодшого наукового співробітника (1966–1969 рр.), старшого наукового співробітника (1960–1970 рр.), керівника лабораторії біохімії (1970–1975 рр.) до заступника директора

з наукової роботи (1975–1977 рр.). Його цікавила молекулярна радіобіологія, що бурхливо розвивалася. У 25 років він захистив кандидатську дисертацію під назвою «Исследование синтеза РНК в печени и селезенке белых крыс на разных этапах острого лучевого поражения» (1969 р.). У 1974 р. (коли йому було 30 років) захистив докторську дисертацію «Молекулярные механизмы регуляции процессов транскрипции генетической информации в организме облученных животных».

І.Ф. Паскевич – автор понад 100 наукових праць (багато з них опубліковані в США, Франції, Англії), у т. ч. монографії «Алкоголизм и наследственность». Наукові дослідження відіграли важливу роль у розкритті постпроменевих механізмів ураження геному та розробці методів захисту організму при радіаційному ураженні.

І.Ф. Паскевич вів активну громадську роботу. Він був членом редколегії журналу «Радиобиология», обирався членом наукової ради АМН СРСР «Биологическая химия», був членом РПК МЗ УРСР «Спадкові хвороби», членом наукової ради АН СРСР та АН УРСР з проблеми «Радіобіологія». Неодноразово брав участь у роботі Міжнародних та Всесоюзних з'їздів, конференцій і конгресів, став одним із авторів Всесоюзної програми «Механізми інтерфазної гибелі кліток под впливом іонізуючої радіації». За його керівництвом підготовлено 13 кандидатських дисертацій. Багато його учнів очолює наукові лабораторії та кафедри в Україні та за кордоном.

У 1977 р. доктор біологічних наук, професор І.Ф. Паскевич очолює кафедру біохімії Харківського медичного інституту. Праця з молоддю була сенсом його життя. Він передавав студентам свої знання, виховував любов до науки, мистецтва, культури. Він блискуче читав лекції, на які приходили студенти старших курсів та інших наукових закладів. Визнанням його заслуг за роботу з молоддю стала Почесна грамота ЦК ЛКСМУ.

Іван Федорович був надзвичайно простим у спілкуванні. Широта його інтересів, доброзичливість, виключна наукова щедрість, спрямованість та бажання передавати свої знання та ідеї людям притягувала до нього молодь. До останніх днів він залишався другом та керівником для своїх учнів.

Талановитий учений, прекрасний лектор, вихователь молодих вчених та студентської молоді, Іван Федорович Паскевич прожив усього 42 роки, помер 28 червня 1985 р. Він був талановитою, яскравою людиною з широкою душею, завжди відкритою для людей. Він ніколи не залишався байдужим до проблем науки, окремої людини. Був доступним для людей, до нього приходили всі: і співробітники і студенти. Він допомагав усім.

Микола Григорович Сергієнко (1941–1997)

М.Г. Сергієнко (1941–1997)

В англійців є влучний вислів – «людина створила сама себе». Це повністю стосується Миколи Григоровича Сергієнка.

Народився Микола Григорович 21 травня 1941 р. у м. Мерефа Харківської області в робітничій сім'ї і був другою дитиною. Рівно через місяць розпочалася Велика Вітчизняна війна. Отже, він став одним із тих, кого називають «діти війни». Пережив із сім'єю фашистську окупацію і голод 1946–47 років, а у 9 років залишився сиротою.

З дитинства в нього проявилась така риса характеру, як наполегливість при досягненні поставленої мети. Він ріс допитливим, цікавився радіотехнікою і космосом, багато читав на цю тему. Коли 4 жовтня 1957 р. у Радянському Союзі було запущено перший штучний супутник Землі, то всі брошури про космічні досягнення США він спалив як непридатні. Написав листа в центр підготовки космонавтів із проханням зарахувати його кандидатом в космонавти, але одержав відповідь – дякуємо за пропозицію, але ми відбираємо кандидатами в космонавти тільки з військових льотчиків.

У 1959 р. М.Г. Сергієнко закінчив із золотою медаллю Мереф'янську середню школу № 6. Під час проходження медичної комісії як допризовника в Радянську Армію в нього було виявлено туберкульоз легенів. Так нагадали про себе його воєнні дитячі роки. Це зовсім зламало його мрії та плани.

Пролікувавшись рік, він подав документи до Харківського медичного інституту. І тут повністю розкрилася його основна риса характеру. При складанні вступного іспиту з хімії екзаменатор, не слухаючи його уважно, поставив трійку. Микола Григорович не погодився з такою оцінкою його знань і заявив екзаменатору – я не згоден, ставте мені п'ятірку, або двійку. За зухвалість екзаменатор ставить йому двійку, щоб не зазнавався. Тоді він забрав документ з двійкою, пішов до проктора з навчальної роботи із заявою, що не згоден з оцінкою з хімії і попросив дозволити йому перескладати екзамен комісії, що й було зроблено. Того ж дня він склав екзамен із хімії комісії з 3 викладачів на відмінно. Це було зухвало з боку абітурієнта, та ще й в такому навчальному закладі.

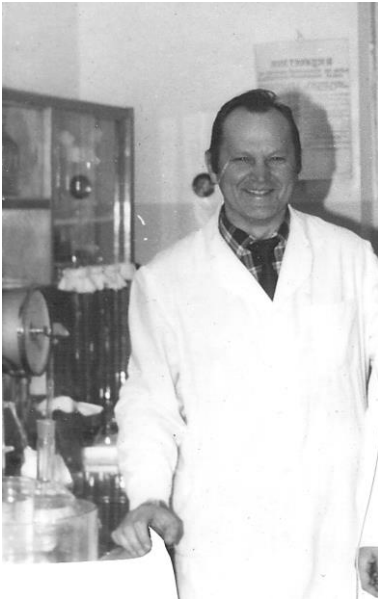
Перший курс Микола Сергієнко закінчив на відмінно і всі роки навчання одержував підвищену стипендію. Навчаючись, підробляв на «швидкій допомозі». Після закінчення з відзнакою у 1965 р. лікувального факультету Харківського медичного інституту навчався в аспірантурі (1965–1968 рр.), працював асистентом (1968–1969 рр.) та доцентом (1969–1976 рр.) на кафедрі нормальної фізіології. У 1968 р. він захистив кандидатську дисертацію під назвою «О взаимосвязи между распределением норадреналина и серотонина в головном мозге и характером его биоэлектрической активности».

М.Г. Сергієнко під час досліджень у ЦНДЛ

З 1970 по 1975 р. Микола Григорович працював консультантом із нейрофізіології та нейрохімії у Національному інституті неврології та нейрохірургії у м. Гавана (Республіка Куба). Знаком визнання вагомого внеску М.Г. Сергієнка у розвиток нейрохімії та нейрофізіології на Кубі стало його обрання дійсним іноземним членом наукових товариств фізіологів та нейрохірургів Республіки Куба.

З 1976 по 1986 р. він очолював центральну науково-дослідну лабораторію, а з 1986 р. – кафедру біохімії Харківського медичного інституту (з 1994 р. – ХДМУ). З 1988 р. Микола Григорович виконував обов'язки проректора інституту з наукової роботи. У 1985 р. М.Г. Сергієнко захистив докторську дисертацію «Роль биогенных аминов в генезе судорожного процесса лимбического происхождения». Йому було присвоєно вчений ступінь доктора медичних наук, а в 1987 р. – звання професора. З 1986 по 1997 р. академік М.Г. Сергієнко очолював кафедру.

М.Г. Сергієнко

М.Г. Сергієнко (зліва)

Який би за масштабами колектив не очолював Микола Григорович, він завжди вражав співробітників своєю працьовитістю, ініціативністю, здатністю до ґрунтованого наукового передбачення. Як керівникові нового покоління, йому була притаманна обізнаність з економічних питань. Враховуючи тенденції розвитку суспільства, він продовжував удосконалюватись у цьому напрямку. В останні роки життя Микола Григорович навчався на економічному факультеті Харківського Національного університету.

М.Г. Сергієнко був обраний дійсним членом Української академії наук соціального прогресу, Академії наук технологічної кібернетики України, членом президії, академіком-секретарем Міжнародної академії комп'ютерних наук та систем, член Нью-Йоркської академії наук. Він був членом правління Українського біохімічного товариства, членом об'єднання Наукової ради АН СРСР з проблеми «Физиология человека и животных», членом наукової ради Харківського відділення міжнародної неурядової організації «Всесвітня лабораторія наукової культури», очолював регіональну проблемну комісію, був головою спеціалізованої Ради із захисту дисертацій, членом ВАК України.

Науково-дослідна робота М.Г. Сергієнка була пов'язана

з дослідженням біохімії нервової системи, а саме ролі медіаторних систем у формуванні рівня збудливості головного мозку, емоційних станів та їх участі у розвитку реакцій стресу. Більше 60 його праць присвячені

комплексному аналізу можливої ролі біогенних амінів у виникненні та розвитку судомного процесу. Значна серія робіт (28) Миколи Григоровича стосувалася вивчення ролі лімбічної системи мозку у генезі судомного синдрому. Отримані результати дали можливість автору розробити спосіб лікування епілепсії, в основу якого було покладено стимуляцію інтенсивності біосинтезу серотоніну в мозку хворих. Тривалий час він досліджував особливості гуморальних механізмів регуляції водно-електролітного балансу та остеогенезу у щурів із різним рівнем збудливості головного мозку. Результатом цих досліджень була розробка способу корекції сепаративного остеогенезу шляхом впливу на метаболізм нейромедіаторів. Протягом останніх 20 років М.Г. Сергієнко приділяв значну увагу вивченню взаємодії нейромедіаторів та гормонів зі специфічними рецепторами та нейрохімічного забезпечення емоційної поведінки.

Його перу належить понад 180 наукових праць. Він автор численних раціоналізаторських пропозицій, 5 патентів на винахід, співавтор монографії «Биогенные моноамины и возбудимость головного мозга». За цикл праць «Початкові та зворотні форми порушень мозкового кровообігу. Розробка і впровадження у практику нових методів профілактики та реабілітації в Україні» у 1993 р. Миколі Григоровичу у складі авторського колективу було присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки.

Більше 30 років свого життя М.Г. Сергієнко присвятив підготовці медичних кадрів. Велика ерудиція, оригінальність мислення привертала до його лекцій увагу студентів і наукових працівників університету. Микола Григорович був прекрасним лектором, любив студентів.

Колектив кафедри біологічної хімії у 1997 р.

Велику увагу Микола Григорович приділяв підготовці наукових кадрів. За його керівництвом підготовлено 5 докторів та 17 кандидатів наук, серед яких професори В.В. М'ясоєдов, І.В. Завгородній, Л.Д. Попова, О.А. Наконечна, доцент В.Г. Гопкалов та ін. Він був коректним, але вимогливим вчителем, вважав, що в науці повинні бути чесні, безкомпромісні і працьовиті люди.

Вимогливий до себе та підлеглих, скромний та енергійний керівник, Микола Григорович користувався заслуженим авторитетом серед професорсько-викладацького складу, наукових працівників, практичних лікарів, студентської молоді.

Помер М.Г. Сергієнко 26 вересня 1997 р. у м. Харкові. До останніх днів свого життя Микола Григорович жив справами кафедри, університету, справами своїх колег та учнів.

Віктор Іванович Жуков

В. І. Жуков

Розум, доброта, чуйність, терпіння – людські якості, які завжди в ціні і якими сповна наділений Віктор Іванович Жуков. Напевно немає жодної людини, яка б, звернувшись зі своєю проблемою до Віктора Івановича, не отримала допомогу.

Віктор Іванович Жуков народився 6 серпня 1946 р. У 1977 р. закінчив із відзнакою Харківський медичний інститут. З 1977 по 1987 рік – асистент кафедри комунальної гігієни, з 1987 по 1993 рік – завідувач

Центральної науково-дослідної лабораторії (ЦНДЛ), з 1993 по 1997 – завідувач кафедри комунальної гігієни та гігієни праці, з 1994 по 1997 рр. – декан медико-профілактичного факультету, з 1997 по 2014 рік – завідувач кафедри біологічної хімії ХНМУ. Доктор медичних наук, доктор біологічних наук, він у 1994 р. отримав вчене звання професора, у 1995 р. був обраний академіком Української екологічної академії.

Пік початку зростання наукових досягнень Віктора Івановича пов'язаний із періодом перебування його на посаді завідувача ЦНДЛ. У цей період до наукових досліджень ХДМУ було впроваджено біля 45 новітніх та експресних наукових методик, які сприяли підготовці наукових медичних кадрів.

У цей час напрямок наукових досліджень був пов'язаний із вивченням механізмів біологічної дії різних груп та класів ксенобіотиків на організм. Це поверхнево-активні речовини: катіоно-, аніоноактивні, неоногенні окислювачі, макроциклічні ефіри, прості поліефіри. Всього

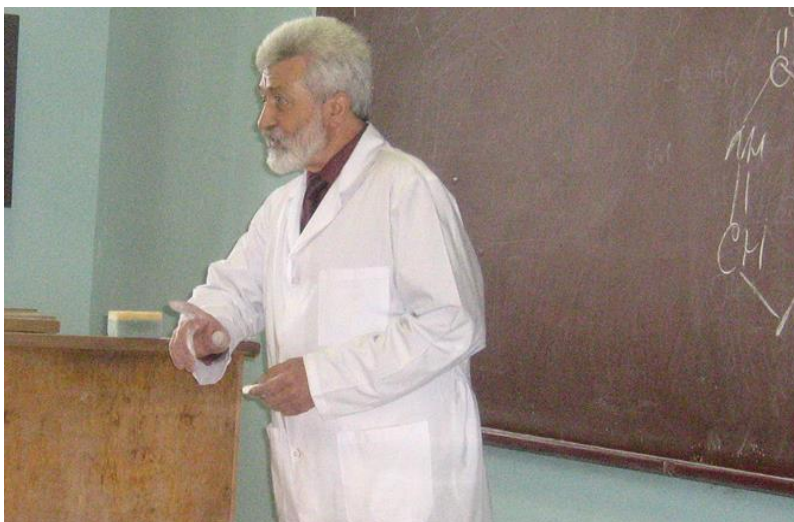
було вивчено біля 150 різних хімічних речовин. Об'єм та програма досліджень включали вивчення гострої та підгострої токсичності, хронічної дії та віддалених наслідків дії хімічних факторів довкілля: мутагенезу, ембріотоксичності та тератогенності.

Велика увага приділялась розробці експрес-методів експериментального нормування цих класів речовин у водних об'єктах господарчого та культурного призначення. На основі дискреторів та фізико-хімічних параметрів речовин були вдосконалені математичні моделі прогнозування гострої та підгострої активності, розроблені ПДК у воді та природних водоймах.

Вивчення механізмів біологічної дії різних класів хімічних речовин дозволило вдосконалити заходи первинної та вторинної профілактики токсичної дії хімічних речовин на виробництві. Були створені гігієнічні заходи щодо укріплення імунобіологічної реактивності з основних класів речовин, розроблені метаболічно активні дієти. Під керівництвом В.І. Жукова був опрацьований комплекс заходів з охорони річки Сіверський Донець. Всього було розроблено біля 150 ПДК, що мало важливе народно-господарче значення для профілактики запобігання збиткам унаслідок розробки гігієнічних нормативів якості ПДК.

Наукові дослідження проводились на багатьох підприємствах колишнього СРСР. Так, у м. Кіриші Ленінградської області проводився комплекс робіт щодо перепрофілювання біохімічного заводу на виробництво тетрафуранів. З Московським інститутом біотехнології виконувався комплекс досліджень із розробки прискорювача мікробіологічного синтезу білків. Із Владимирським НПО «Полімерсинтез» виконувались роботи щодо синтезу транспортних систем лікарських засобів (макроциклічні ефіри з транспортування адреналіну та норадреналіну до клітин організму), а також оцінки гідрофільності жорстких, напівжорстких, твердих та надтвердих поліуретанів. Розроблялись гігієнічні нормативи вмісту простих поліефірів у воді, водних об'єктах. Ці речовини широко використовувались для отримання штучної шкіри, пластмас, епоксидних смол, емалей, лаків, закріплювачів. У НПО «Нижнекамскнефтехим» м. Нижнекамська виконувались роботи з гігієнічної оцінки гальмівних охолоджуючих гідравлічних рідин. У Нижегородській області м. Дзержинська з НПО «Корунд» проводились дослідження багатоконпонентної рідини «Бархос», яка має сильну окисну дію для різних органічних речовин, що знайшло широке використання в електрохімії, машинобудуванні, органічному синтезі.

Сумісно з кафедрою кераміки політехнічного інституту м. Горького була синтезована штучна кістка на основі гідроксіапатитів, під керівництвом В.І. Жукова проводилась її біологічна оцінка та отримані патенти. У Харкові професором В.І. Куцевляком були проведені перші операції з використанням штучної кістки.

В.І. Жуков

В.І. Жуков – відомий вчений у галузі гігієни та біологічної хімії, автор понад 750 наукових праць, 68 патентів та винаходів, 12 рацпропозицій, 47 колективних монографій, 3 підручників та 12 навчальних посібників, 4 санітарних норм та правил, 10 методичних вказівок, 12 нововведень МОЗ України, понад 150 впроваджень на Державному рівні. За його керівництвом і консультативною допомогою виконано 29 докторських та 28 кандидатських дисертацій у галузях гігієни, біофізики, біотехнології, токсикології та біохімії. Віктор Іванович – неодноразовий переможець обласного конкурсу «Вища школа Харківщини – кращі імена». У 2001, 2006, 2010, 2013 роках він був нагороджений почесними грамотами МОЗ України за особистий внесок у розвиток охорони здоров'я в Україні, у 2003 р. – дипломом та срібною медаллю І.П. Павлова «За розвиток медицини та охорони здоров'я». У 2007 р. став Лауреатом премії ім. І.І. Мечникова в галузі біології та медицини. Віктор Іванович є співавтором наукового відкриття в галузі біофізики «Явище п'єзобіосинтезу в біологічних тканинах» (2013). За наукове відкриття нагороджений орденом Європейської академії природознавства (Ганновер 27.08.13 р.).

В.І. Жуков – член Республіканської проблемної комісії «Біологічна та медична хімія» та член Республіканської проблемної комісії «Водопостачання та санітарна охорона водоймищ» Академії медичних наук та Міністерства охорони здоров'я України. Під керівництвом В.І. Жукова протягом багатьох років виконуються науково-технічні теми пріоритетного фінансу-

вання МОЗ України. Він відомий та авторитетний вчений у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні та за кордоном.

Віктор Іванович є досвідченим фахівцем, який постійно удосконалює наукове та методичне забезпечення навчального процесу, сприяє покращенню стану підготовки сучасних спеціалістів охорони здоров'я. Принциповий, вимогливий, він користується заслуженим авторитетом серед співробітників та студентів університету.

Оксана Анатоліївна Наконечна

З вересня 2014 р. кафедру очолює професор Оксана Анатоліївна Наконечна, яка є ученицею професорів М.Г. Сергієнка та В.І. Жукова.

Оксана Анатоліївна з відзнакою закінчила педіатричний факультет Харківського медичного інституту в 1992 р. Ключовою подією в її житті стала зустріч на другому курсі навчання з професором М.Г. Сергієнком, який був куратором групи. Микола Григорович приділяв багато часу студентам 6-ї групи педіатричного факультету.

Всі студенти групи прочитали книгу «Люди в белых халатах».

На шостому курсі вона отримала три направлення на науку: з кафедри дитячих хвороб № 2, дитячих інфекційних хвороб та біологічної хімії. Однак М.Г. Сергієнко запевнив студентку, що «коли ти вивчив всі біохімічні процеси в організмі в нормі і при патології, то ти – лікар з великої літери».

Після закінчення інституту О.А. Наконечна протягом трьох років навчалася в аспірантурі на кафедрі біохімії. Тема її дисертації відповідала науковим напрямкам досліджень на кафедрі: «Вивчення пароксизмальних станів – мігрені та епілепсії».

Під час навчання в аспірантурі Оксана Анатоліївна працювала в неврологічному відділенні ОКЛ, де вела пацієнтів з мігренозними пароксизмами та проводила лікування за допомогою іглорефлексотерапії та фітотерапії.

Після закінчення аспірантури у 1996 р. О.А. Наконечна захистила кандидатську дисертацію за темою «Гуморальні фактори регуляції судинного тонуусу у хворих на мігрень» за спеціальністю 14.03.18 – біохімія.

З грудня 1996 р. вона працювала асистентом кафедри, протягом п'яти років виконувала обов'язки заступника декана педіатричного факультету.

Практичне заняття з біохімії (2015 н.р.)

З 2003 по 2013 р.

О.А. Наконечна працювала доцентом на кафедрі біологічної хімії. Основні напрями її наукових досліджень: вплив ксенобіотиків на організм, зокрема алкоголю, тютюну, простих полієфірів.

У 2012 р. в спеціалізованій вченій раді Д 29.600.03 при Державному закладі «Луганський державний медичний університет» МОЗ України Оксана Анатоліївна захистила докторську дисертацію під назвою «Біохімічні механізми порушень стану інтегративних систем організму за умов дії простих полієфірів

та засоби їх корекції» за спеціальністю 14.01.32 – медична біохімія. Науковим консультантом докторської дисертації був професор В.І. Жуков.

О.А. Наконечна пройшла шлях від студентки, аспіранта кафедри до завідувачки кафедри біологічної хімії.

Наукові інтереси кафедри

1. «Біохімічні механізми розвитку дисметаболических процесів за умов впливу хімічних чинників навколишнього середовища».

2. «Біохімічні механізми індукції запалення кишківника та засоби його корекції».

3. «Роль профібротичних, прозапальних та прооксидантних чинників в біохімічних механізмах розвитку хронічних риносинуситів».

4. «Біохімічне та морфологічне обґрунтування застосування покриттів на основі танталу в хірургічній практиці».

5. Вплив електронних сигарет та IQOS на організм експериментальних тварин.

Теми наукових досліджень кафедри, НДР кафедри

Тема ініціативної НДР кафедри: «Біохімічні механізми індукції запалення кишківника та засоби його корекції», № ДР 0120U102645.

Тема НДР, що фінансується Міністерством охорони здоров'я України з Державного бюджету: «Дослідження ефективності, механізмів дії та безпеки використання наночастинок ортованадатів рідкісноземельних елементів для оптимізації променевої терапії за умов онкопатології», № ДР 0120U102645.

На кафедрі виконується одна докторська та 2 кандидатські дисертації.

Докторську дисертацію виконує А.С. Ткаченко «Патофізіологічні механізми індукції запалення кишечника харчовою добавкою Е407а».

Кандидатську дисертацію виконують аспіранти кафедри:

О.В. Кислов «Біохімічні та морфологічні обґрунтування застосування покриття на основі танталу в хірургічній практиці».

О. Бабенко «Роль процесів апоптозу та проліферації в механізмах розвитку та корекції експериментального коліту у щурів».

Захист дисертаційних робіт

На кафедрі за останні п'ять років була захищена одна докторська та 6 кандидатських дисертацій.

Д.І. Маракушин захистив докторську дисертацію за темою «Патофізіологічні механізми розвитку структурно-метаболічних та функціональних порушень за дії на організм оксидетильованих нонілфенолів та їх похідні».

М.А. Ступницький захистив кандидатську дисертацію за темою «Патофізіологічні механізми розвитку поєднаної торакальної травми та критерії ризику її ускладнень».

І.Г. Максимова захистила кандидатську дисертацію за темою «Біохімічні механізми мембранотропної дії органічних сумішей на основі імідозолінів».

Г.В. Полікарпова захистила кандидатську дисертацію за темою «Порівняльне дослідження перебігу опіків шкіри різного походження у морських свинок в експерименті».

А.В. Бондарева захистила кандидатську дисертацію за темою «Біохімічні механізми порушення знешкодження олігоєфірів багатоатомних спиртів та засоби їх корекції».

А.І. Безродна захистила кандидатську дисертацію за темою «Вплив блоксополімерів на основі оксипропілену та етилену на показники функціонального стану печінки щурів та корекції його порушення».

А.І. Оніщенко захистив кандидатську дисертацію за темою «Роль профібротичних, прозапальних та прооксидантних чинників в біохімічних механізмах розвитку хронічних риносинуситів».

Наукова продукція кафедри

За останні 5 років

Відкриття в галузі біофізики доктором медичних наук, професором В.І. Жуковим «Явление пьезобиосинтеза в биологических тканях».

Патенти: 24 патенти на корисну модель та 6 патентів на винахід.

Опубліковано 10 монографій, 201 статтю (з них 41 у наукометричній базі Scopus), 5 посібників, 2 підручники.

Колектив кафедри у 2021 р.

Література

1. Медицинский факультет Каразинского университета 1805–1920 годов : монография / И.В. Белозеров, С.И. Посохов, Е.С. Проценко, М.И. Кириченко; под общ. ред. И.В. Белозерова и др.; Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2020. 336 с.

2. Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи : біобібліогр. довідник / за заг. ред. В.М. Лісового. Харків : ХНМУ, 2010. 208 с.

3. Вчені Харківського державного медичного університету / за ред. акад. А.Я. Циганенка. Харків : ВАТ Видавництво «Харків». 470 с.

4. Історія Харківського державного медичного університету. 200 років. Харків : ВПц «Контраст», 2005. 752 с.

5. Очерки истории Харьковского медицинского института / Харьков, 1969. 293 с.

6. Александр Владимирович Палладин. Документы. Фотографии / Н.М. Полякова, Я.В. Белик, И.Н. Власенко. Киев : Изд. «Наукова думка», 1985. 166 с.

7. Шамин А.Н. История Биологической химии. Истоки науки. Москва : Наука, 1990. 384 с.

ЗМІСТ

Вступ	3
Створення кафедри біологічної хімії	4
Феофан Васильович Тихонович (1829–1888)	4
Олександр Якович Данилевський (1838–1923)	6
Тимофій Іванович Богомолів (1843–1897)	8
Володимир Сергійович Гулевич (1867–1933)	9
Василь Якович Данилевський (1852–1939)	12
Дмитро Іванович Кураєв (1869–1908)	13
Олександр Володимирович Палладін (1885–1972)	15
Арон Михайлович Утєвський (1904–1988)	24
Іван Федорович Паскевич (1943–1985)	26
Микола Сергійович Сергієнко (1941–1997)	28
Віктор Іванович Жуков	32
Оксана Анатоліївна Наконечна	35
Наукові інтереси кафедри	36
Теми наукових досліджень кафедри, НДР кафедри	36
Захист дисертаційних робіт	37
Наукова продукція кафедри	37
Література	38
Зміст	39

Навчальне видання

**ІСТОРІЯ КАФЕДРИ БІОЛОГІЧНОЇ ХІМІЇ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Нариси

Упорядники   Наконечна Оксана Анатоліївна
                         Денисенко Світлана Андріївна
                         Мартинова Світлана Миколаївна
                         Гойдіна Валерія Сергіївна
                         Ярмиш Наталія Василівна
                         Попова Тетяна Михайлівна

Відповідальний за випуск   О.А. Наконечна

Редактор Є.В. Рубцова
Комп'ютерна верстка О.Ю. Лавриненко

Формат А5. Ум. друк. арк. 2,5. Зам. № 22-34235.

**Редакційно-видавничий відділ
ХНМУ, пр. Науки, 4, м. Харків, 61022
izdatknmurio@gmail.com**

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавництв, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції серії ДК № 3242 від 18.07.2008 р.